

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНОГО СЛУХУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кривоносова О.В.,

Інститут мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова

Анотація. У статті науково обгрунтовані послідовність і етапи розвитку вокального слуху. Встановлені межі розвитку вокального слуху у молодших школярів з урахуванням їх вікових особливостей.

Ключові слова. структурні компоненти вокального слуху, вокальні уявлення, навички, етапи розвитку вокального слуху.

Аннотация. Кривоносова О.В. Этапы развития вокального слуха младших школьников. В статье научно обоснована последовательность и этапы развития вокального слуха. Установлены границы развития вокального слуха у младших школьников с учетом их возрастных особенностей.

Ключевые слова. структурные компоненты вокального слуха, вокальные представления, навыки, этапы развития вокального слуха.

Annotation. Krivonosova O.V. Stages of development of vocal hearing of younger schoolboys. In article the sequence and stages of development of vocal hearing is scientifically proved. Borders of development of vocal hearing at younger schoolboys are established in view of their age features.

Key words. structural components of vocal hearing, vocal representations, skills, stages of development of vocal hearing.

Постановка проблеми. На початку ХХІ сторіччя музичне виховання спрямоване на формування емоційно розвиненої, творчої, висококультурної особистості. Спів є важливим засобом музичного розвитку та виховання молодших школярів. Але головним контролером і регулятором вокальної діяльності є достатньо розвинений вокальний слух [5, 9, 10], який повинен випереджати розвиток голосу [8]. Вокально-хорове мистецтво потребує ефективної методики розвитку вокального слуху. Успішність її розробки для молодших школярів залежить від визначення і обгрунтування послідовності етапів розвитку вокального слуху, а також визначення меж, що відповідають віковим особливостям молодших школярів.

Аналіз досліджень та публікацій. Психомоторику людини досліджували вчені-психофізіологи: Н. Бернштейн, С. Максименко, Л. Чхеїдзе та ін. [1, 3, 6]. Зміст та методику музичного виховання школярів розглядали О. Апраксіна, С. Науменко, Л. Коваль, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Стулова, Г. Шацька та ін., які обгрутували виховний потенціал вокальної діяльності учнів.

Мета роботи полягає у встановленні та обгрунтуванні послідовності етапів розвитку вокального слуху молодших школярів з урахуванням їх вікових

особливостей на основі визначеної сутності, структури та психофізіологічного механізму функціонування і спрямована на стратегію його розвитку.

Отримані результати. Сформовані вокальні уявлення складають базисну основу вокального слуху. У формуванні таких уявлень приймають участь структурні компоненти вокального слуху. Керуючими структурними компонентами є: процесуально-моделювальна самостійність мислення, творча активність і емоційна чутливість. Вони відповідають раціональному, чуттєвому і інтуїтивному рівню мислення людини і сприяють усвідомленню та розумінню усієї вокальної діяльності.

Головною функцією вокального слуху є послідовне утворення, синтезування і усвідомлення вокальних уявлень. Кінцевим результатом такої роботи є кількісне утворення цілісно-складових слухо-рухових уявлень. Цілісно-складовими вони визначені через те, що охоплюють відносно автономні уявлення у цілісну структуру. Це дає змогу виділяти і трансформувати будь-яку одну складову, не порушуючи цілісну структуру вокального уявлення. Такий механізм забезпечує процес, де послідовно змінюючи один компонент вокального уявлення, виконавець-вокаліст має можливість автоматично змінювати й інші складові, що з ним пов'язані. Слухо-руховим уявлення стає внаслідок етапного формування вокальної дії в процесі співу, яка об'єднує в собі слухові та рухові чинники і представляє собою образ розгортання послідовності вокальної дії [5].

Вокальна діяльність починається з сприйняття вокального твору, в процесі якого перед слухачем розгортається відповідний слуховий образ. За сутністю він є асоціативно-чуттєвим, тому що являє собою складну інтермодальну асоціацію слухових, зорових, просторових і часових уявлень [2]. За допомогою емоційної чутливості (рівня експресивності) і роботи психомоторики від слухового образу утворюється відповідний руховий образ. Така послідовність співпадає з сучасними дослідженнями у функціонуванні психомоторики яченими-психофізіологами: С. Максименко, Н. Бернштейном, Л. Чхеїдзе та ін. [1, 3, 6]. В процесі сприйняття вокального твору на первинному рівні роботи

психомоторики з'являються лише зачаткові рухи і прослідковується відгук на зміну темпу музики, її ритмічної структури. На другому, більш вищому рівні у роботі психомоторики спостерігаються рухи, що пов'язані зі зміною пози, міміки і переміщення тіла у просторі. Така активність виникає під час сприйняття вокального твору за умови обов'язкового включення емоційної чутливості. Слуховий образ і емоційна чутливість разом утворюють слухо-емоційний блок. Усвідомлення слухо-емоційного блоку відбувається за допомогою усіх рівнів мислення, в результаті якого виникає слухо-емоційне уявлення вокального слуху. Правильно сформовані у певній кількості слухо-емоційні уявлення дуже важливі для співака, тому що складають основу його естетичного смаку, музичної культури, розуміння їм естетичних еталонів та ідей вокального твору, а також інших складових слухового образу вокального твору. Повне, яскраве і чітко сформоване слухо-емоційне уявлення за сутністю є уявленням всебічно усвідомленого цілісного вокального образу. Слухо-емоційне уявлення фіксується у пам'яті, а відповідний слухо-емоційний блок аналізується і готує трансформацію та утворення відповідного рухового образу.

Даний процес відбувається за допомогою внутрішнього плану дії і всіх рівнів мислення людини, а в роботі психомоторики спостерігаються рухи, що відповідають більш вищим рівням її функціонування. Спочатку виникають активні предметні рухові дії, а на самому високому рівні підключається вокальна моторика (перцептивна вокалізація), яка відображає весь музичний матеріал у цілому [6]. Вченими виявлено, що звукове коливання зв'язок голосового апарату чітко співпадає з відображенням параметрів звуків, які сприймаються [2]. Руховий образ у вокальній діяльності представляє собою єдність засобів і форм руху в процесі співу, а також його змістовну характеристику. За висновками В. Григор'єва [1], руховий образ утворює поле рішень, де його контури окреслюють зону доцільних та найбільш ефективних прийомів рухового виконання. Широке поле рішень забезпечує художній рівень реалізації руху, а вузьке – конкретний ремісничий рівень реалізації руху. Внаслідок чого свідомість випрацьовує не тільки образ руху, а і систему

координаційних точок смислової зони руху. Дослідження у психофізіології довели, що центр кори головного мозку створює "образ руху", слідує за його відповідністю та реалізацією, а керуючі і коригуючі впливи реалізуються через автоматичну регуляцію рухами і через самі внутрішньо-м'язові механізми. Руховий образ забезпечує можливість свідомо контролювати процес співу, реалізує рухові дії у вокальній діяльності і має свою структуру [7]. В процесі формування рухового образу психомоторика вокаліста виконує рухові дії і рухові реакції, що з ними пов'язані. Шлях від включення емоційної чутливості до формування рухового образу створює емоційно-руховий блок, а після виконання та усвідомлення цієї стадії вокальної дії формується емоційно-рухове уявлення. Добре сформовані емоційно-рухові уявлення є образом розуміння засобів і форм орієнтування рухових дій у вокальній діяльності. Ці уявлення забезпечують вироблення правильного процесу орієнтування голосового апарату для відповідного виконання музичного матеріалу.

В процесі особистого виконання співак фіксує свою рухову діяльність і виконаний слуховий образ. Таке об'єднання формує рухо-слуховий блок вокальної діяльності, а після його усвідомлення формує відповідне рухо-слухове уявлення вокального слуху. Психофізіологічні дослідження стверджують, що рухова інформація кодується мозком у повному і стислому вигляді. Повна необхідна для розгортання процесу руху в деталях, а стисла – для її планування. Вони також встановили, що свідомість не керує окремими рухами, а стратегічно спрямовує та коригує їх. Це відбувається через забезпечення свідомістю функціонування механізму згортання програм руху в код, а потім розгортання цього коду в реальну дію [1]. Таким чином, рухо-слухові уявлення складають основу усіх сформованих вокальних навиків, які зберігаються у пам'яті. Рухо-слухове уявлення за сутністю є образом розуміння виконання рухів у процесі співу.

Останньою стадією вокальної дії буде складна аналітично-синтетична діяльність мислення виконавця по усвідомленню її послідовного розгортання та відтворення вокальної дії від початку до кінця. Вокаліст аналізує не тільки

виконання своїх рухових дій і слуховий образ, який він відтворив в процесі співу, а й порівнює його з тим слуховим образом, який він сприйняв. Виконавець повинен з'ясувати різницю між ними, а також проаналізувати ступені адекватності підбору відповідних рухів, які є засобом у відтворенні слухового образу вокального твору. Слухо-рухове уявлення виникає тільки внаслідок аналітично-синтетичної діяльності мислення співака, який досліджує особисте виконання. Слухо-рухове уявлення є узагальнюючим висновком до всіх попередніх етапних уявлень, що формувалися послідовно до нього на кожній стадії вокальної дії і представляє собою образ послідовності виконання вокальної дії. Це уявлення, базуючись на попередніх стадіях і в порівнянні з ними, стає більш чітко оформленим, повним та яскравим. Шлях проходження від формування слухо-емоційного уявлення до слухо-рухового буде першим етапом розвитку вокального слуху, в процесі якого усвідомлюються послідовні стадії, що розгортаються в межах вокальної дії.

Таким чином, слухо-емоційне уявлення вокального слуху дає вокалісту усвідомлення всіх складових компонентів, що формують вокальний образ. Емоційно-рухове уявлення вокального слуху дає вокалісту усвідомлення способів і форм орієнтування вокальної дії. Рухо-слухове уявлення дає розуміння образу виконання рухів у вокальній дії (усвідомлення вокальних навиків). А слухо-рухове уявлення дає вокалісту усвідомлення послідовності виконання вокальної дії в цілому, від сприйняття вокального образу до аналізу відповідності особистому виконанню цього образу.

Формування вокального уявлення має певну послідовність, яка підпорядкована чіткому дотриманню розгортання вокальної дії. Кожне наступне уявлення формується на базі попереднього сформованого уявлення і пов'язане з певними законами функціонування психофізіології людини у вокальній діяльності [3,5,8,10]. Визначення послідовності формування уявлень вокального слуху і механізму формування послідовності стадій вокальних уявлень дало змогу визначити і етапи розвитку вокального слуху. На першому етапі формується образ усвідомлення розгортання послідовності вокальної дії

(слухо-рухове уявлення). Другим етапом являється сформованість повного, яскравого і чіткого образу виконання рухів у вокальній дії (рухо-слухове уявлення). На цьому етапі відбувається усвідомлення усіх вокальних навиків, що необхідні для успішного функціонування вокальної діяльності. Наступним, третім етапом розвитку вокального слуху є формування образу усіх форм і засобів орієнтування вокальної дії (емоційно-рухове уявлення). Метою четвертого етапу розвитку вокального слуху є формування яскравого, всебічно усвідомленого, цілісного вокального образу, який сприймається співаком в процесі вокальної діяльності для його аналізу і виконання. На п'ятому етапі розвиток вокального слуху вдосконалюється через об'єднання та синтезування в єдине вокальне уявлення наступних компонентів: уявлення усвідомлено сприйнятого вокального образу (слухо-емоційне уявлення) з усвідомленими вокальними навиками, що здатні його відтворити (рухо-слухове уявлення). І паралельно синтезується добре сформований образ форми і засобу орієнтування вокальної дії (емоційно-рухове уявлення) зі сформованим образом послідовності етапного розгортання вокальної дії (слухо-рухове уявлення). На шостому, заключному етапі розвитку вокального слуху вокальні уявлення синтезуються таким чином, що об'єднуються в цілісний вокальний єдиний блок, де всі етапні вокальні уявлення вибудовуються в послідовність, яка відповідає стадіям вокальної дії (починаючи із сприйняття і закінчуючи аналізом відтвореного музичного матеріалу). Послідовність етапів розвитку вокального слуху співпадає з розкритими в психофізіології фазами опанування діяльністю у процесі навчання [3, 72-76].

На основі сутності, структури, психофізіологічного механізму функціонування і розвитку вокального слуху та наукових літературних джерел ми визначили, який відрізок послідовності та які етапи розвитку вокального слуху відповідають віковим особливостям молодших школярів.

Вокальний слух може починати розвиватись від народження дитини, тому що у всіх новонароджених є передумови для його розвитку [8]. Але у зв'язку з обмеженнями у анатомічних, фізичних та психофізіологічних характеристиках

раннього віку дитини і можливості формування уявлень вокального слуху у них теж обмежуються. Процес розвитку вокального слуху досить тривалий і відповідає педагогічному принципу наступності, безперервності та чіткої відповідності віковим особливостям. В дошкільному віці в зв'язку з недостатністю розвиненості рівнів мислення та фізіологічним обмеженням розвитку голосового апарату можливо формувати тільки етапні стадії розвитку вокального слуху в зачатковій ("контурній") формі.

Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку вказують на те, що у них можливо повноцінно формувати перший етап розвитку вокального слуху, тобто той етап, що пов'язаний з формуванням слухо-рухових уявлень вокального слуху. На другому етапі розвитку вокального слуху повинні бути чітко сформовані рухо-слухові уявлення, що є усвідомленим образом виконання рухів у вокальній дії (усвідомлення виконання вокальної навички). Даний етап сприятливо формувати у підлітковому віці, тому що їх рівень психофізіологічного розвитку розширює можливості формування вокальних навиків. В старшому підлітковому віці з більш досконалим розвитком внутрішнього плану дії і понятійного мислення збільшуються можливості у формуванні емоційно-рухових уявлень, що відносяться до третього етапу розвитку вокального слуху. А у старшому шкільному віці (15-17 років) можливо формувати слухо-емоційне уявлення (четвертий етап розвитку вокального слуху) внаслідок добре розвиненого понятійного мислення і у зв'язку з розширенням можливостей голосової функції, яка пов'язана із заключним етапом фізичного розвитку їх організму. П'ятий і шостий етапи розвитку вокального слуху, коли відбувається синтез уявлень у єдине цілісно-складове слухо-рухове уявлення вокального слуху, припадають на вік від 17 до 21-25 років. Фізичний розвиток людини цього віку повністю завершений і розвиток її вокального слуху може вдосконалитись до високого рівня якості.

Висновки. Розвиток вокального слуху має чітку послідовність, яка підпорядкована етапам розгортання вокальної дії і законам функціонування психофізіології людини в процесі співу. Відповідно даним законам, розвиток

вокального слуху проходить у шість етапів, де кожний із них має послідовні стадії. Результатами етапів є: *першого* - сформованість слухо-рухових уявлень вокального слуху; *другого* - сформованість рухо-слухових уявлень вокального слуху; *третього* - сформованість емоційно-рухових уявлень вокального слуху; *четвертого* - сформованість слухо-емоційних уявлень вокального слуху. В процесі *п'ятого і шостого* етапів розвитку вокального слуху відбувається синтезування і будування цілісно-складової послідовності завершених слухо-рухових уявлень вокального слуху; процес розвитку вокального слуху є досить тривалим і відповідає педагогічному принципу наступності, безперервності і чіткої відповідності віковим особливостям; вікові можливості молодших школярів дають змогу починати повноцінний розвиток у них вокального слуху; у молодшому шкільному віці відповідно їх психофізіологічним, анатомічним, фізичним і морфологічним особливостям можливо повноцінно формувати лише перший етап розвитку вокального слуху, який є основою і важливою умовою для подальшого розвитку їх вокального слуху і вдосконалення його до високого рівня якості.

Література

1. Андрійко О.І. Формування музично-ігрових рухів скрипаля // Теорія та методика мистецької освіти. – К.: НПУ, 2003. – С. 102 – 107.
2. Ворожцова О.А. Музыка и игра в детской терапии. – М.: Институт терапии, 2004. – 96 с.
3. Максименко С.Д., Саловієнко В.О. Загальна психологія. – К., 2001. – 255 с.
4. Морозов В.П. Теория резонансного пения. – М., 2002. – 494 с.
5. Науменко С.І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів. – Київ: КДП, 1993. – 157 с.
6. Розовик Л. Психомоторика дитини. – К.: Главник, 2005. – 112 с.
7. Стулова Г.П. Хоровой класс. – М.: Просвещение, 1988. – 118 с.
8. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі. – Тернопіль, 2001. – 215 с.
9. Шацкая В.Н. Детский голос. – М.: Педагогіка, 1970. – 227 с.

ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ШКОЛИ КИТАЮ

Линь Хай

Інститут мистецтв НПУ імені М.П. Драгоманова

Анотація. Стаття розкриває давні традиції та значення співацької діяльності в Китаї. Також охарактеризовані сучасні тенденції розвитку китайських вокально-хорових шкіл.

Ключові слова. вокально-хорова школа, традиції, сучасні тенденції, співацька діяльність.

Анотация. Линь Хай. Традиции и современные тенденции развития вокально-хоровой школы Китая. Статья раскрывает вековые традиции и значение певческой деятельности в Китае. Также охарактеризованы современные тенденции развития китайских вокально-хоровых школ.

Ключевые слова. вокально-хоровая школа, традиции, современные тенденции, певческая деятельность.